

2017. június 13. kedd, Ma Antal, Anett napja van. Ez az év 164. napja. Holnap Vazul napja lesz.

Sepsiszentgyörgy Info
www.sepsiszentgyorgy.info

• Helytörténet • Programajánló • Képes Krónika • Pályázatok •
• Galéria • Turizmus • Civil szervezetek • TéképTár • Képeslapküldő •

Főoldal ▶ Elektronikus Könyvtár ▶ Acta Siculica 2005/1 ▶ Természettudomány ▶ A gomba és a magyar népi gyógyászat

Főoldal

A gomba és a magyar népi gyógyászat

Székelyföld

Írta: ZSIGMOND Gyöző

Elektronikus Könyvtár

- Székely Nemzeti Múzeum
- Acta Siculica 2005/1
- Acta Siculica 2005/2
- Acta 1998
- Acta 1997
- Acta 1996
- Adattár

Kép-Tár

Author Info Module

Jelenleg 3 vendég olvas minket

I.

1. A magyar népi gyógyászattal foglalkozó könyvek egyáltalán nem vagy alig térnek ki a gombára (Hoppál, Oláh, Vasas, Makay-Kis, Danter,...). Pedig figyelemre méltó hagyománya lehetett a gombával gyógyításnak a magyarságnál is. Általánosságban ír a gomba szerepéről a népi gyógyászatban dr. Vetter János, anélkül, hogy kitérne a magyar vonatkozásokra (Vetter, 1993).

2. Jelen tanulmányomban előbb röviden arról szólok, hogy régen mire használták a gombát a népi orvoslásban. Aztán a jelenlegi helyzetet mutatom be, összegezek, utalok hiedelmek és tudás összefonódottságára (kölsönhatására ez esetben), valamint néhány adatra a szomszédos meg távolabbi népek köréből.

Függelékben közlöm a korpuszt (adattárat), az adatközlők jegyzékét és a könyvészetet.

3. Terepmunkát Erdélyben ('a Magyarországtól Romániához csatolt részeken'), Kárpátalján (Ukrajna), az Őrségben, Zemplénben, az Ormánságban és Moldvában végeztem, a többi adatot kizárólag a szakirodalomból vettem.

I.

1. A magyar népi gyógyászattal foglalkozó könyvek egyáltalán nem vagy alig térnek ki a gombára (Hoppál, Oláh, Vasas, Makay-Kis, Danter,...). Pedig figyelemre méltó hagyománya lehetett a gombával gyógyításnak a magyarságnál is. Általánosságban ír a gomba szerepéről a népi gyógyászatban dr. Vetter János, anélkül, hogy kitérne a magyar vonatkozásokra (Vetter, 1993).

2. Jelen tanulmányomban előbb röviden arról szólok, hogy régen mire használták a gombát a népi orvoslásban. Aztán a jelenlegi helyzetet mutatom be, összegezek, utalok hiedelmek és tudás összefonódottságára (kölsönhatására ez esetben), valamint néhány adatra a szomszédos meg távolabbi népek köréből.

Függelékben közlöm a korpuszt (adattárat), az adatközlők jegyzékét és a könyvészetet.

3. Terepmunkát Erdélyben ('a Magyarországtól Romániához csatolt részeken'), Kárpátalján (Ukrajna), az Őrségben, Zemplénben, az Ormánságban és Moldvában végeztem, a többi adatot kizárólag a szakirodalomból vettem.

II.

1. A magyarral rokon, a sámánizmusban jelenleg is hívő népekhez hasonlóan sámán hitű őseink valószínűleg ugyancsak éltek a gombával a gyógyítás érdekében. Az orvosláshoz igényelt révült állapot előidézése végett bizonyára használták a bolondgombának, légygombának nevezett Amanita muscaria-t (Czigány, 1998: 213, 215, lásd még Diószegi, 1967, Eliade, 1988, Voigt, 1975, Vértés, 1990).

Első keresztény remetéink, szerzeteseink, az élő elpusztításától, a húsevéstől óvakodó különféle hitű magyarjaink egyik fontos eledele és talán gyógyszere is volt a gomba, melyet nem természetettek, mégis termelt; hitték, a gondviselés nyilvánvaló jeleként. Az Isten adta a gombákat, mondják ezt ma is, nem tudni miből lettek. Jó, hogy vannak, bár nem kis munka begyűjteni, értékesíteni őket.

2.1. A gombák régóta használatosak a gyógyszerészetben (Lásd még Jaccottet, 1973). Noha egészen ma sem merült feledésbe a nagygombák gyógyhatása, ennek napjainkban nem tulajdonítanak akkora fontosságot, mint az ókorban és a középkorban. A századforduló gyógyszerészei még árusítottak orvosságként különféle gombákat, ez ma tájainkon aligha fordulhat elő (Veress, 1982: 16.).

2.2. Például szembajokra júdásfülegombát, vérzéscsillapítóként bükkfa- és parázstaplót. Az ún. Agaricumot (Laricifomes officinalis) a századfordulón mifelénk már csak állatok kezelésére használták, viszont az ókorban Plinius és Diszkoridész hajtóként s a tüdőbetegek verejtékeztetésére használták (Czigány, 1998: 213, 215, lásd még Diószegi, 1967, Eliade, 1988, Voigt, 1975, Vértés, 1990).

"Ha egy drachmát, azaz hat pénz nyomóit borban megiszol, vagy mézes vízben, az gyermek minden belőli betegségét meggyógyítja. Örögembernek méhserben adj két drachmát, azaz tizenkét pénz nyomóit. Ismét végy Agaricomat két drachmát, fél drachma gyömbért, azaz három pénz nyomóit, Colochintist, azaz a

vadtöknek az belső béli fél drachmát, törd össze ezeket, vess azután fél drachma Mastixot, saffránt két pénz nyomónit, ez porokat csinálj borral tészta. Ebből csinálj pilulákat egy borsószemnél. Végy egyszer tizenegyet, avagy tizenhámat hozzád. Ez igen jó fualkodás ellen, lépnek, szünek fájása ellen. Vízkórságot meggyógyít. Hideglelést is hasban valót, férget kiűz ez Agaricum ő maga is."

A részegesség ellen használt gombáról még a XVII. század elejétől maradt fenn receptünk: a "szőlőtökén termő gombát" kellett megszáritva, megtörve borban beadni (Hoffmann, 1989: 103, C 429,-198, D 257;318, I 335). Ugyanerre az eljárásra 1654-beli boszorkányperből is van adatunk (Schram 1970: 454).

2.3. Egy XVII-XVIII. századi receptgyűjtemény is tanúsítja, hogy egykor a különböző (részben ma már alig vagy egyáltalán nem azonosítható gombákat) igen változatos betegségek ellen javallották: fogfájás (Hoffmann, 1989: 319, I 345.), "szívfogás" (I.m. 482, O 119.), vérhas ellen (I.m. 391, K 742; 437, L 14); 1677-ben a pecérkegomba hurut ellen való orvosságként szerepel (I.m. 308, I 159).

III.

Napjainkban valószínűleg ritkábban használják a gombát a népi orvoslásban, de a múltra vonatkozó adataink kis száma illetve feltáratlanságuk oka lehet annak, hogy mégis többet írhatok a gombák a népi gyógyászatban való mai felhasználásáról, mint a régebbiről.

1. Agaricus spp.

A dunántúli Cserszegtomajon a fulladásos fehérgombát áztat pálinkájába (Szendrey, 1922-63: 664.).

Válinál a hurutos vízbe felfőzött pecérkegomba (Agaricus vagy Psalliota campestris) levét issza (Szendrey, i.h.). Ismert még a sárguló csiperke (Agaricus xanthoderma) fej gombásodása elleni felhasználása Mátészalkán (Farkas 1988: 189.).

2. Amanita spp.

A muszkarin nevű hallucinogén elemet tartalmazó légyölő galócából (Amanita muscaria), mely talán a szomának is alapanyaga hallucinációt előidéző italt készítenek a sámán típusú kultúrákban (amilyen valószínű a magyar is volt egykor) (Wasson 1986). Bódító szerként Szibériában és Észak-Amerikában éltek, élnek vele (Kutalek 1995). Napjainkban az obi-ugor és a szamojéd sámánok az istenségekkel való kapcsolattartás megteremtéséhez nyersen és szárítva is használják a légyölő galócát (Balázs, 1954 : 418-420, Vértes, 1978: 382-383). A kereszténység felvétele előtt őseink szintén élhettek vele mint a természetfelettil való kapcsolatteremtés elősegítőjével (Voigt, 1975, Diószegi, 1967, Vértes, 1990). Eddigi adataink alapján magyar nyelvterületen egyetlen gombát, a "bolondgomba" légyölő galócát sem használják hagyományosan hallucinogénként, révület, bódultság előidézésére. Nagyon régen és egészen újabban találkozhatunk bódítószerként való felhasználásával a magyarságnál. Régi, ősi illetén felhasználása a magyar sámánok, a táltosok által történt legutóbb valószínűleg majdnem ezer éve, a mai pedig az utóbbi évtizedekben csupán, sok évszázados kihagyást követően. Bizonyára nem kizárólag a Székelyföldön, ahonnan adatunk származik, és bizonyos, hogy nem a hagyományos értelemben számít ez népi felhasználásnak. Valószínűleg német hatásra folyamodtak a légyölő galócához főleg fiatal meg középkorú emberek Erdélyben is, éppenséggel nem hagyományos, nem népi, hanem kivételes, művészeti és tömegjellegű megnyilvánulás alkalmával, az ún. performance gyakorlása idején a Szent Anna-tó mellett (legalábbis elsősorban). Hasonlóképp élnek ezek a tudtunkkal nem nagy számot képviselő légyölő galócát fogyasztók a gombával, mintha kábítószerral tennék. Évezetét, önkívületi állapotot kerestek, s talán találtak is valami ilyesmit, mégpedig anélkül – a légyölő galóca esetében -, hogy függőekké váltak volna (A 14).

Viszont több helyen és hagyományos légyölőként használatos az Amanita muscaria. Magyar viszonylatban nem tudunk egyetlen galóca emberi betegségek gyógyítására való használatáról, sem östinktúra formájában, sem másként (Rosenbohm 1995: 21).

A légyölés is tekinthető gyógyeljárásnak: a különböző kórokat terjesztő legyek irtása számottevő megelőző módszer. Már Clusius említi az 1601-ben megjelent Fungorum in Pannoniis obs. brevis Historiában, hogy a légygombát Frankfurtban árulják légyvesztő gyanánt a parasztasszonyok (Istvánffi, 1900: 40).

1684-ben is tudnak Magyarországon a légyölő galócáról, mint légyölésre használt gombáról (Hoffmann, 1989: 431,K 1404).

Napjainkban a magyar nyelvterület majdnem egészen ismeretes, ha nem is használatos már a gyakran épp légygombának nevezett Amanita muscaria tányérba téve (egészben vagy felvagdálva), cukrozva vagy sem, tejjel, vízzel vagy mézzel (Például A 1-12). Moldván és a Székelyföldön kívül inkább csak nevében él csak légyölésre való használatának emléke. Kivételesen, az Őrségben az is előfordul, hogy másféle rovar irtására tartották, tartják jónak e gombát (A 16). Csíkban és Háromszéken megkülönböztetnek barna (Amanita pantherina vagy -és- Amanita regalis) és piros (Amanita muscaria) légygombát (A 5-8,16). Ennek alapján feltételezhető, hogy a párduggalócának is van légyölő hatása. Az sem zárható ki, hogy adatközlőim tulajdonképpen csak királygalócát (Amanita regalis) használtak fel légyölésre a légyölőn kívül, ez esetben pontatlan, felületes azonosítás történt.

3. Auricularia sp.

Tudunk az Auricularia auriculae-judae, a júdásfüle gomba szemfájás elleni használatáról. A bodzafagombát bokráról leszedik, meleg vízben áztatják és a beteg szemre kötik (Vajkai 1941: 240). Söt Szombathely vidékén hallottak róla, hogy porát a peccsétviszgomba porával együtt jónak tartják daganatos megbetegedések, tumorok kezelésére (Kalauz József közlése).

4. Boletus edulis

Zala megyéből van arra adatunk, hogy az ott hajdina- vagy vetővargányának nevezett izletes vargányát az őregek hazaviszik orvosságnak is, ha a disznó beteg, ha gyomorrontása van vagy nem eszik, s akkor megfőzik savanyú fokhagymás levesnek az egész (főleg vén) vargányát és azt öntik neki. Állítják, hogy az jó gyomrot csinál. Az embernek is javallják, ha berúg s aztán másnaos, de az embereknek nem a vén vargányát készítik meg (Hulesch 1955: 21).

5. Cantharellus sp.

A Cantharellus cibariust, sárga rókagombát májbetegségek gyógyítására ajánlották Aranyosszéken. A várfalvi Jobbágy Miklós szerint májnak kell, hogy használjon, élesebb (Keszeg, 2000).

6. Corydalis spp.

A (?) Corydalis cava, odvas keltike - szívgomba, szűgomba olyan virágos növény, amelyet egyértelműen gombának tartanak, noha tudják, hogy a szűgomba burjánbó lesz (A 17).

Moldvában: Kék virágocskájú a férfijé, az asszonyé feje. Kiássák a földbe, kiásnak tizet, megkapnak egyet (A

17).

Héját levéve megtörök, egy pohár vízbe tartják úgy fél órát, aztán kiskanállal kavargatják, pálinkáspohárba teszik, feltöltik vízzel, és naponta háromszor isszák. Reggel étel előtt, délben meg este étel után. Nem véletlenül kell háromszor bevenni ezt a csodaszert, érvényesül a bűvös számok (ezúttal a hármas) szimbolikája (Laplantine, 1978: 121). Fontosnak ítélik, hogy aztán reá kell feküdni a szívre, így hat igazán ez a szívnek jó orvosság (A 15, L.még szívfájásra: Bosnyák, 1973).

Háromszéken is híre van a szűgombának:

A szűgombának nagy gyógyereje volt. Orbán Ferenc háza végénél nőtt, mondják, mintha élő lett volna, olyan volt. Például a Kósa Ferenc nevű vásárhelyi mézeskalácsos attól gyógyult meg. (Bé 1)

Nem kell tehát csodálkoznunk azon, ha régebbi újságban, a Székely Nemzetben, tárca főhőseként találkozunk a szűgombával (Borivó, 1902). Már a múlt század elején kihalófélben lévő szónak tartja az újságíró (valószínűleg Barátosi Bibó József rejtőzik az álnév mögött), főképp zágoni, papolci és barátosi öregasszonyoktól hallotta emlegetni. Pontos megfigyelésre vall, hogy papolci ember nyomán jelzi: „Kétféle, az egyik likas belül, a fejrénznek való, a másik tömött belül, e férfinak való orvosság. A kinek a szive fáj, egy szűgombát porrátorve vízbe vagy pálinkába igyék bé s megkönnyebbül tőle. Jó orvosság, próbálták sokan.”

Borivó hivatkozik Borbás Vincére, ki azt írja a keltikékről, hogy „Több fajja officinalis. Többnyire gumójuk van, Oláh- és Moldvaország népe burgonyamódjára elkészítve eszi.”

Csikban még többet hallani jelenleg a szűgombáról, mint Háromszéken: A szívgyombát tejbe kell tenni, s jó a szívre, májra, epére (Bo3). Ezúttal nem a bal (női) és a jobb (férfi) jelképes jelentése szerint járnak el, amint azt Moldvában tették (Bosnyák 1973). Csíkszentdomokoson a szívgyomba három napig vízben áztatott levét szívverősítő hatásáért asztma ellen isszák. Savanyútejtel összefőzve szívrehoma ellen használják (Pálfalvi, 1999: 32-33).

Udvarhelyszéken gyermek ijedtsége ellen javallják (ónvízbe téve itatják) a tévesen szarvasgombának vélt gumót (Mészáros 1998: 419, 461, 462). Gyergyóból és Gyimesből is adatolt a szívgyomba ismerete (Lásd még Rab, 2001: 130, 140).

7. Elaphomyces

Elaphomyces reticulatus Vitt.

Sztancsek József kéziratos gyűjtése (1909) tartalmaz utalást arra, hogy a Felvidéken, Nyitra vármegyében „bélgiliszták ellen földepét zsirtalan káposztában főznek” és ezt itatják meg a beteggel (Sztancsek, 1909: 103). Valószínűleg a Hollós László által a Bakonyban földepének emlegetett *Elaphomyces reticulatus*-ról van szó ez esetben is (Hollós, 1911: 178).

Elaphomyces variegatus Vitt.

Hollós László Máramarosban jegyezte le, hogy ezt a nem ehető szarvasgombát szívbjaj ellen használják, mégpedig úgy, hogy megszáritják, porrá őrlik és porát vízzel veszik be (Hollós 1911: 178).

8. Fomes spp.

Tudomásunk van róla, hogy a Bakonyban, Nyitrában és Sóvidéken élnek, éltek a taplókkal mint vérzéscsillapítókkal (Kalmár 1982: 146-7., Sztancsek 1909: 107., A 18,19, 23). A *Fomes fomentarius*, a bükkfatapló sebtapaszként szolgál olykor ma is a Székelyföldön (A 20, 21). Fejfájás, izzadság, söt aranyér elleni felhasználásáról a mai magyar népi gyógyászatban korondi adatok tanúskodnak (A 25-28).

A Vajdaságban ismert igénybevétele a rovarok (például szünogok) elleni füstöléskor (Kovács, 1982: 75). Nyitrában marhavészkor az istállókat diófán termett taplógombával füstölték (Sztancsek, 1909: 96). A Székelyföldön a méhek füstöléséhez napjainkban is gyakran használják (A 22-24). A Felvidéken, Nyitrában tuduk róla, hogy taplófőzetet ittak gyomorgörcs ellen és azt tartották, hogy a szélütött ember orra alá (tehát agyvérzés esetén) jó égő taplót tartani (Sztancsek, 1909: 102, 110).

9. Ganoderma sp.

Széken a szépasszonykalánnal kellett egyék-igyék egypár napig az, akinek félre volt menve a szája a szépasszonyok miatt (Kocsis 1988: 138-9). Ez a megkeményedett, kanálhoz hasonló fagomba, valószínűleg a pecsétviaszgomba, *Ganoderma lucidum*. Kocsis Rózsi állítja, hogy nagyon hatásos volt e gomba gutaütés esetében is, főleg az asszonyok lettek jól tőle, amennyiben vele kanalazták az ételt (A 29). Apahidai románoknál tudunk a *Ganoderma lucidum* (*lingura milostiviri*) gombáról való vízivás fehérfolyás (*fluor albis* vagy leukorrhoea) elleni ajánlásáról (Kós, 2000: 366).

Nem kizárt a szépasszony kalánya meg a szépasszonygomba azonossága. Ez utóbbit a disznó szívfogása ellen javallottnak tünteti fel Vajkai Aurél (Vajkai, 1943: 66).

Ismert porának a felhasználása (a júdásfüle gombáéval együtt) kóros daganat esetében (Kalauz József közlése).

10. Lactarius spp.

Lactarius piperatus, fehértejű keserűgomba, ? *Lactarius pergamenus*, zöldülőtejű keserűgomba

Csak a máramarosi Técsőn (Kárpátalja) jegyeztem le a gilisztahajtóként (bélférgesség ellen) való felhasználását embereknél. Fogyasztását sütve ajánlják (A 30).

Székelyföldi, csomakőrösi (Orbaiszék) adatunk van arra, hogy ott a keserű gomba szárát kankó (tripper) ellen használták (A 31).

Tudunk róla, hogy Háromszéken ellenjavallják a juhoknak és a tehéneknek, mert úgy tartják, hogy csökkenti a tejhozamot (Márk Miklós sepsiszentgyörgyi erdőmérnök közlése. Búkszád, 2000. május 20.). A gyergyói Heveder nevű tanyatelepülésen állatok hasmenésének a gyógyítására használják (Köllő, 2000: 79).

11. Laetiporus

Laetiporus sulphureus, sárga gévagomba

Bánvölgyén a ló egerére pirított fűzfagombát kötnek (Szendrey, 1922-63: 664). Felcsikban azt állítják, hogy a gévagomba vagy fűzfagomba jó gyomorbetegeknek (A 32). Ez utóbbi esetben ételként ajánlják. Az említett adaton kívül csak egy gyergyóiról tudok még: Borzonton a ló kehecskéje ellen javallják, hogy megszáritott fűzfagombát kell az orra alá füstölteni (Köllő, 2000: 52).

12. Lycoperdon spp., pöfeteg

Langermannia gigantea, *Calvatia utriformis*, *Bovista plumbea*, ...

Régen a pöfeteggombákat *fungus chirurgorum* néven vérzés csillapítására használták, főleg állatoknál (Beke 1935: 19).

Hogy igénybe vették őket a közelmúltban s napjainkban (l. még Gregor, 1973), tanúsítja ezt például bihari, háromszéki adat: Sarkadkeresztúron, ha a tarló megszurta a lábat, pöfeteggel kössük be (Bondár, 1982: 50). Háromszéken aki vérbe esik, lóposzogót (gonika faj) pálinkába tesznek s azt megittassák (Balázs, 1942: 114).

Vasas Samu írja, hogy Kalotaszegen használják a lüfingot égés, forrázás illetve kelés okozta (nyílt, nem vérző) seb gyógyítására (Vasas, 1985: 107,154,161,187). A gomba belső, húsos részét borítják a sérülésre. Péntek

Erc

János és Szabó Attila pedig azt tudatják, hogy ugyanazon vidéken külső vérzésre tettek pöfeteget (Péntek-Szabó, 1985: 154). A Mezőségen porát tették a vágásra (A 33).

A pöfetegegomba - lúdposz - pora szerte Erdélyben (A 33-36, 38-42), Moldvában (A 36), Kárpátalján és az Őrségben vérzéscsillító (A 45, 48., ill. Szendrey, 1922-63: 664).

Udvarhelyszéken a peheteget, lőfingot hasmenés ellen is használták. Vízbe áztatott porát itatták (Gub, 1993: 102).

Gyimesben úgy tartják, jó torokfájásra, s miko a mandulája összedagad az embernek akkor is (A 38).

Kárpátalján gyomor- meg epebántalmak esetében tartják hatásosnak (A 46).

Állatnak is adják Gyergyóban gyomormenés ellen (A 42).

Hasonlóképp a *Globalaria bovista*, banyaposz pora marhának orvosság a dunántúli Cserszegtomajon úgyszintén (Vajkai, 1941: 236).

13. *Phallus* sp.

Phallus impudicus, szömörcsög

A háromszéki Alsócsernátonban is használták a szömörcsögöt gyógyításra, reuma ellen (Vö. László, 1976: 216). A természetbúvár Kakas Zoltán segítségével sikerült 1995 novemberében egy erre valló ottani adatra rábukkanni (A 49). Hogy nem egyedi esetről van szó, ezt alátámasztja egy bányavidéki közlés, melyet főképp azért idézek, mert pontos használati utasítást is ad:

Van egy bolondgomba, nagyon bűdös, azt meg szoktam szárítani, összetöröm, s szeszbe teszem. Bedörzsölni használok reuma ellen (A 50).

Sepsibükszádi adatunk van arra, hogy nemrég kelés (furunkulus) gyógyításához ugyancsak igénybe vették, mégpedig szárának a szárítmányát tejbe áztatva (A 52).

A Sóvidékről ugyancsak ismeretes az ott poroncsolatgombának nevezett szömörcsög gyógyításra használata.

A tehéntőgyet füstölik vele, sebének gyógyítása végett (Gub, 1994b: 197, Gub, 1996: 83, Gub, 1999: 49, A 51).

Kalotaszegen fájós fülre teszik (Péntek-Szabó, 1985: 308).

Az ókorban és a középkorban használták afrodisziákumként (Veress, 1982: 141, Krébecz, 1988: 183). Erre mai adatunk nincs.

14. *Phellinus*

Phellinus igniarius, parázstapló

A népi állatgyógyászatban való felhasználása a Sóvidékről adatolt (Gub, 1996: 84). Szakadaton a fűszataplót megreszelve és almaecetbe téve a hasmenéses szarvasmarhába töltötték vagy füstölték vele a begyulladt tehéntőgyet. Nem kizárt, hogy Korondon összetévesztik a szilvataplóval (Vö. *Phellinus tuberculosus*). A kérdés elakadásakor itt a gombát összetörték, abrakba tették, s pirított kenyérrel együtt megetették az állattal.

Phellinus tuberculosus v. *pomaceus*, szilvatapló

Korondról jelezték ennek a gombának az állatgyógyászatban való igénybevételét. Kehesség ellen használják, füstölik vele a beteg lovat (A 53).

15. *Psilocybe*

? *Psilocybe merdaria* (trágya-harmatgomba),

? *P. semilanceata* (hegyes trágyagomba)

Kevesen ismerik a Sóvidéken. Fenyőkúton azt tartották, hogy ha bekenik vele a szemölcsöt, az hamar leszárad (Gub, 1996: 85).

16. *Ramaria*

Ramaria (flava, botrytis), korallgomba (sárga, rózsás) Néhány népi neve egymagában is jelzi, hogy tudatában vannak hashajtó hatásának, és szükség esetén élnek is vele. Ez a helyzet például Komandón, hol hívják gomorgombának (Berecken szintén) meg fosatógombának is (A 54).

17. *Sarcodon imbricatum*, cserepes gereben

Egyetlen vidéken a Gyimesben jegyezték le eddig a tehén tőgyének megbetegedése, gyulladása elleni felhasználását. A betegséget reszfognak mondják, így e gomba neve ott nem csupán ökönyelv, de reszfuggomba is (Pálfalvi Pál székelyudvarhelyi biológus közlése 2000. szept. 23-án).

18. *Tuber*

Tuber aestivum, nyári szarvasgomba

Hollós László ír róla, hogy a Bakonyban „pálinkában orvosszerűen használják vérhas ellen, meg a tehénnek is adják véres húgy esetében.” (Hollós, 1911: 37).

19. *Fungus*. A gomba gyakran okozója betegségeknek. Sok történetet meséltek el adatközlőim bolondgomba előidézte különféle bajokról. Ezekből csak néhányat vettem be az adattárba (A 49-51).

A gombamérgezés többnyire helyes kezelésével találok. Általában forró tejet itatnak a mérgezzel, meghánytatják (A 58-59, Vajkai, 1941. 241, Zsigmond, 1994. 33).

A magyarságnál bolondulás, bódulás gomba általi szándékos kiváltása századunkban nem adatolt.

Perifériális eset, alig érintkezik a népi gyógyászat kérdésével az, amit egy havasi településről való adatközlőim (Ko) mondtak, hogy náluk nincs szilvapálinka, ők, ha valamit intézni kell, főleg az orvosok esetében, gombával (*Fungi*) fizetnek, s a meg- s lefizettek annak jobban örülnek, mintha (a szokásos fizetőeszközt) pénz kapnának.

IV.

1. Egyféle összegezőként következék egy táblázat, amely századunkbeli adatok alapján tartalmazza, hogy a magyarság milyen gombát vagy gombának tekintett növényt, miképpen és minek orvoslására használt. Zárójelben a betegségek latin nevét közlöm.

Gomba	Használati mód, eljárás	Mire jó (betegség)
Agaricus campester	pálinkába áztatva isszák felfőzött gomba levét inni atarhallis)	nehéz légzés (dyspnoea, ?) hörghurut (bronchitis)
Agaricus xanthoderma	kenőcsben	fej gombásodása
Amanita muscaria	tányérban egészben v. felvágva, leöntve v. sem vízzel v. tejjel, cukorral v. mézzel v. édesítetlen	körmegelőzés légyirtással (rovarirtással)
? Amanita pantherina vagy (és) ? A. regalis	tányérban egészben v. felvágva, leöntve vízzel v. tejjel, cukorral v. anélkül	körmegelőzés légyirtással
Auricularia auricula-judae	vízben áztatva, borogatásként	szemfájás
Auricularia auricula-judae	porrá törve	kóros daganat
Boletus edulis	levesbe főzve levesbe főzve	disznó gyomorrontása, étvágytalansága másnaposság
Cantharellus cibarius	ételként megkészítve	májbetegség
Corydalis cava (és solida)	vízbe v. tejbe téve isszák (ritkán szenteltvízbe vagy pálinkába) vízbe áztatva őnvízbe téve itatják	szívbetegség asztma ijedtség
Elaphomyces reticulatus	zsirtalan káposztával főzve isszák	bélférgesség
Elaphomyces variegatus	vízzel isszák a porát	szívbetegség
Fomes, Polyporus spp.	főzetét isszák füstölnek vele orr alá tartják meggyújtva	gyomorgörcs fertőtlenítés, körmegelőzés marhavészkor agyvérzés
Fomes fomentarius	rátétként, kötszerként füstölnek vele füstölnek vele belőle készült sapka viselése nyáron	seb, vérzés (haemorrhagia) a méhszúrás elkerüléseért (és részben az atkák ellen) aranyér fejfájás izzadság ellen
Ganoderma lucidum	kanálként használni evéshez kanálként használni evéshez cerebr) ? porrá törve	arcidegbénulás (paresis ubrifacialis) agyvérzés (apoplexia) disznó "szívfogása" (?nitrát- nitrít-mérgezés) kóros daganat
Lactarius piperatus és ? L. pergamenus	ételként, sütve ételként (diarrhaea) szárát használják	bélférgesség állatoknak hasmenés ellen kankó (gonorrhoea)
Laetiporus sulphureus	ételként, felfőzés után rákötik a beteg testrésze száritmányával füstölnek	gyomorbetegség a ló "egerére" (? patavilla- gyulladás) kehességre
Lycoperdon, Bovista	porát hintőporként	ember v. állat vérzése (haemorrhagia)
Lycoperdon, Bovista	porát hintőporként	állat hasmenése (diarrhaea)
Lycoperdon, Bovista	nyers szeleteit rátétként nyers szeleteit rátétként pora mészbe kavarva pora mészbe kavarva pora mészbe kavarva	ember v. állat vérzése (haemorrhagia) nem vérző sebre külső vérzés (haemorrhagia) torokgyulladás (pharyngitis) mandulagyulladás (tonsillitis)
Lycoperdon, Bovista	porát pálinkába téve inni (haemorrhagia) porát vízbe téve inni ételként (főzve, sütve)	ember vérzése ember hasmenése (diarrhaea) gyomor- és epebajra
Phallus impudicus	füstölnek vele ? szeszes száritmányával dör- zsolni a fájó testrészt rátétként a fájós fülre száritmányát tejbe áztatva rá- tétként	tehéntőgy sebére reuma reuma fülfájás kelésre
Phellinus igniarius	füstölnek vele almaecettel vegyítve itatják összetörve kenyérral együtt etetik	tehéntőgy gyulladása szarvasmarha hasmenése kérődzés elakadása
Phellinus tuberculatus	füstölnek vele	kehesség ellen

2. Tehát összesen húsznál több gombát használnak, használtak úgy 30-35 féle kór gyógyítására illetve megelőzésre a magyar népi gyógyításban (mintegy 26 emberi és 9 állati betegség esetében). Egy-egy adatközlő viszont csak egy-két gomba orvoslásban való felhasználásáról tud.
- Majdhogy általánosan ismertnek tekinthető az Amanita muscaria (a korok légyöléssel való megelőzésére) valamint a pöfetegek, Lycoperdon spp. használata (vérzéscsillapításra).
- A Székelyföldön és Moldvában viszonylag elterjedt a gombának tekintett, szűgombának nevezett virágos növény csodaszernek tekintése. Már-már alig tudnak a többi említett gomba gyógyhatásáról, noha 40-50 éve még elég gyakran élhettek legalábbis Erdély-szerre például a Phallus impudicusszal.
3. Állatok és emberek gyógyításában még mindig használatosak azért nagygombák. Talán megérmé a fáradságot a pontosabb, alaposabb tudományos, farmakológiai szemügyre vételük. Annál is inkább, mert minden esetben megerősítették adatközlőim, akik többnyire jó gyógynövényismerők és asszonyok voltak. Főleg a hagyományörzőbb vidékekről származók. A leggazdagabb, legszínesebb anyag a Sóvidéken lejegyzett. Itt külön foglalkozás is kialakult, amelynek nyersanyaga a gomba (a toplászás).
4. Nemegetszer kötődik a gombás gyógy mód a vele élők hitéhez, hiedelmeihez (A 17,29), életviteléhez (A 20,22,25,40,49). Érdekes, hogy a szépasszonyok okozta baj orvoslása végett a mezősegi Széken épp az említett hiedelemről elnevezett gomba - evőeszközként, kanálként való - használatát ajánlják (A 17).
5. A moldvai magyarok meg a székelyföldiek körében a társadalmi, nemi elkülönülés mondhatni mágikus analógiájára külön nőnek meg férfinak való szűgombát tartanak számon, melyet naponta háromszor - a három a leggyakoribb bűvös szám - kell bevenni (A 17).
6. Természetes, hogy a nagygombák szerepéről a népi gyógyításban más népek is tudnak. Hogy mennyit, mit; általában adós még a válasszal a tudomány.
- Például a magyarsággal nyelvi rokon osztyjakok meg a más nyelvcsaládbeli, de szomszédos románok (Drăgulescu, 1981: 44), egyaránt használják a pöfeteget vérzéscsillapítóként; a távolabbi franciák (Seignolle, 1980: 359, Thoen, 1982: 294-5), észak-amerikai indiánok (Erdoes-Ushte, 1993: 187, Thoen, i.h.) pedig a magyarokhoz meg osztyjakokhoz (Saar, 1991b: 177) hasonlóan élnek ugyancsak vérzéscsillapítóként a búkkfataplóval.
- A légyölő galóca légyirtásra használatáról nem tudnak a távoli osztyjakok (l.h.) viszont igen a franciák (Rolland, 1967: 139) és a Kárpát-medencében egymás mellett élő románok (Drăgulescu, i.m.), szászok (Zsigmond, 1994: 44), magyarok.
- Az osztyjakok és románok úgy nyolcféle gombát használnak orvoslásra az eddigi felmérések alapján (Saar, i.m., Drăgulescu, i.m.). Nem sokkal, de nagyobb fokú a nagygombáknak a gyógyításban való igénybevétele a mikofób (finnugor, török, germán) meg mikofil (szláv, latin) népek hatásának egyaránt kitett magyarságnál. Az eddigi hiányos kutatások alapján állíthatom ezt.

IRODALOM

- BALÁZS J. (1954): A magyar sámán révülete. Ethnographia LXV. évf. 3-4. sz. 416-440.
- BALÁZS M. (1941): Adatok Háromszék vármegye néprajzához. Sepsiszentgyörgy
- BEKE Ö (1935): Népies növényneveink történetéhez. (Különlenyomat a Vasi Szemle II. évfolyamából) 18-20.
- BONDÁR F. (1982): Sarkadkeresztúr néphite. FA 14.
- BORZA, Al. (1968): Dicționar etnobotanic. București
- BOSNYÁK S. (1973): Adalékok a moldvai csángók népi orvoslásához. Orvostudományi Közlemények 69-70.k. 296.
- BUTURÁ, V. (1979): Enciclopedie de etnobotanică românească. Buc.
- CZIGÁNY, L.G. (1980): The Use of Hallucinogens and the Shamanistic Tradition of the Finno-Ugrian people. The Slavonic and East European Review, Vol. 58, Nr. 2.: 212-217.
- DANTER I. (1994): Népi gyógyítás a Kisalföld északi részén. Komárom-Dunaszerdahely
- DIÓSZEGI V. (1967): A pogány magyarok hitvilága. Bp.
- DRĂGULESCU, C. (1981): Date etnomicologice din sudul Transilvaniei. Studii și Comunicări, Sibiu, 41-48.
- DRĂGULESCU, C. (1992): Botanica populară în marginea Sibiului. Sibiu
- DRĂGULESCU, C. (1995): Botanica populară în Țara Făgărașului. Ed. Constant, Sibiu
- ELIADE, M. /1988/ Le chamanisme et les techniques archaïques de l' extase. Payot, 11e éd., Paris 183-4, 315.
- ERDOES, R.-USHTE, T. (1993): De mémoire indienne. La vie d'un Sioux, voyant et guérisseur. Plon, Paris (1e éd. 1972)
- FARKAS J. (1988): Néprajzi írások Szatmárból. Folklor és Etnográfia 39. Debrecen
- GARTZ, J. (1995): Psychotrope Pilze in Ozeanien. Curare 18/1: 95-101.
- GREGOR F. (1973): Magyar népi gombanevek. Bp. Nyelvtud.Értekezések 80.
- GUB J. (1993): Adatok a Nagy-Homoród és a Nagy-Küküllő közötti terület népi növényismeretéhez. Néprajzi Látóhatár 1993.1-2.102.
- GUB J. (1994a): Sóvidéki népi növényismeret. (kézirat)
- GUB J. (1994b): Növényekkel kapcsolatos hiedelmek és babonák a Sóvidéken. Néprajzi Látóhatár, II.évf.,3-4., 193-198.
- GUB J. (1996): Erdő-mező növényei a Sóvidéken. Korond
- GUB J. (1999): Háziállataink dicsérete. Sóvidéki etnozoológia. Korond
- GUNDA B. (1966): Ethnographia Carpathica. Bp.
- HALÁSZNÉ ZELNIK K. (szerkesztő) (1992): Gelencei orvosló könyvecské. Kézirat a XVIII. századból., Lakitelek
- HENNIG, B.-KREISEL, H. (1987): Taschenbuch für Pilzfreunde, Jena
- HERMAN O. (1914): Pásztorfüvészet. In: A magyar pásztorok nyelvkinése. 671-687.
- HOFFMANN G. (szerk.) (1989): Medicusi és borbélyi mesterség. Régi magyar ember- és állatorvosló könyvek
- Radvánszky Béla gyűjtéséből (XVII-XVIII. sz.-i gyűjtemény). MTA Irodalomtudományi Intézet
- HOLLÓS L. (1911): Magyarország földalatti gombái, szarvasgombaféléi. Kiadja a K. M. Természet-tudományi Társulat, Budapest
- HOPPÁL M. (1990): Népi gyógyítás. Magyar Néprajz VII.k. Budapest, 693-724.
- HULESCH B.-né KERECSENYI E. (1955): Népi erdőgazdálkodás. Bucsuta, Zala megye. Néprajzi Múzeum EA

- 6075.
- ISTVÁNYFI Gy. (1900): A Clusius-Codex mykologiai méltatása, adatokkal Clusius életrajzához. Budapest
- ISTVÁNYFI Gy. (1909): Az ehető gombákról. Természettudományi Közlöny XLI.k.484 f. 433-449.
- JACCOTTET, J. (1973): Les champignons dans la nature, Neuchatel
- KÁLMÁNY L. (1882): Szeged népe. II.k. Arad, 142,160.
- KALMÁR Z. (1982): A gombák világa. Bp.
- KALMÁR-MAKARA (1976): Ehető és mérges gombák. Bp.
- KARDOS L. (1943): Az Őrség népi táplálkozása. Bp.
- KESZEG V. (2000): Aranyoszéki gyűjtés. Kézirat
- KICSI S.A. (1997): Néhány adat gyógyító gombákról. Kézirat (manuscrit).
- KISS L. (1968): Vargánya. Magyar Nyelv 64/4: 456.
- KOCSIS R. (1988): Megszépült szegénység. Kriterion, Bukarest, 103,138-139.
- KÓS K. (2000): A Mezőség néprajza. 1-2. Mentor, Marosvásárhely
- KOVÁCS E. (1982): Doroszló hiedelemvilága. Újvidék 75, 279.
- KÖLLŐ T. (2000): Gyógynövényismeret és népi gyógyítás a Gyergyói-medence peremvidékén. Szakdolgozat, Bukaresti Tudományegyetem, Hungarológia Tanszék
- KRÉBECZ J. (1988): Gombaatlaz. Pallas & Magyar Média, Bp.
- KUTALEK, R. (1995): Ethnomykologie des Fliegenpilzes am Beispiel Nordamerikas und Sibiriens. Curare 18/1: 25-30.
- LACKNER M. (1990): Adatok Böde gyűjtőgető gazdálkodásához. In: Néprajzi Dolgozatok Bódéről. Szentendre. 54-66.
- LAPLANTINE, F. (1978): La médecine populaire des campagnes françaises aujourd'hui. Éd. Univ., Paris
- LÁSZLÓ K. (1976-77): A brassói és sepsiszentgyörgyi piacon árusított gombák. Aluta, Sepsiszentgyörgy 210-218.
- LERAUT, P. (1993): Les champignons dans leur milieu. Édition: Yves Verbeek, Maxéville
- LÉVI-STRAUSS, C. (1973): Les champignons dans la culture. In: Anthropologie structurale deux. Paris 263-279
- MAKAY B.-KISS J. (1988): Népi gyógyítások Szatmárban. Népszava, Budapest
- MÁTYUS I. (1787): O és Uj Diaetetica. Pozsony III.könyv IX.rész 471-488.
- MELIUS P. (1978): Herbárium. Buk. 159-160.
- MÉSZÁROS Á. (1998): Népi gyógyítás Székelyvárságon. In: Havasalja havasa. Szerk. Bárh János, Kecskemét: 391-468.
- Mitológiai enciklopédia (Szerk. Tokarev, Sz.A.) 1988 I-II. Bp. 82-83.
- NAGY MOLNÁR M. (1991): Adatok Imola gyűjtőgető gazdálkodásához. In: Gömör néprajza XXXIII. Debrecen 45-47.
- OLÁH A. (1986): "Újhold, új király!" A magyar népi orvoslás életrajza. Gondolat, Budapest
- PÁLFALVI P. (1999): Élővilág, természeti környezet. In: Csíkszentdomokos. Szerk. Balázs Lajos, Csíkszereda
- PÉNTEK J.-SZABÓ A. (1985): Ember és növényvilág. Buk.
- ROLLAND, E. (1967): Flore populaire de la France ou Histoire naturelle des plantes dans leurs rapports avec la linguistique et le folklore. Tome X., Paris (Éd. Maisonneuve et Larose, I.éd.: 1914)
- ROSENBOHM, A. (1995): Zwischen Mythologie und Mykologie: Der Fliegenpilz als Heilmittel. Curare18/1:15-23.
- Saar, Maret 1991a Ethnomycological Data From Siberia and North-East Asia on the Effect of Amanita Muscaria. Journal of Ethnopharmacology, 31., 157-173.
- ROSENBOHM, A. (1991b): Fungi in Khanty Folk Medicine. Journal of Ethnopharmacology, 31., 175-179.
- SCHRAM F. (1970): Magyarországi boszorkányperek 1529-1768. I. Bp.
- SCHURR, Th.G. (1995): Aboriginal Siberian Use of Amanita muscaria in Shamanistic Practices. Curare18/1: 31-65.
- SEIGNOLLE, C. (1980): (I.kiadás 1973-ból) Le Folklore de la Provence. G.-P.Maisonneuve et Larose, Paris, 262,277,332,359,382.
- SZABÓ A.-PÉNTEK J. (1976): Ezerjófű. Buk. 193-195.
- SZABÓ L. (1990): Népi természetismeret. In: Magyar Néprajz VII.Bp.736.
- SZENDREY ZS.-SZENDREY Á. (1922-1963 -a gyűjtés ideje) Magyar néphit és népszokás lexikon. In: EA 6186. 664. (kézirat)
- SZŐCS L. (1997): Taplómunkák az árcsói fazekasvásárokon. In: A korondi fazekasvásárok. Árcsó, 1978-1997. Firtos Művelődési Egyesület, Korond 40-52.
- SZTANCSEK J. (1909): Privigyei gyűjtés. Kézirat, Néprajzi Múzeum EA 284
- TARISZNYÁS M. (1978): A gyűjtőgető gazdálkodás hagyományai Gyergyóban. In: Népismereti Dolgozatok 25,26,30.
- THOEN, D. (1982): Usages et légendes liés aux polypores. Bull. Trim. de la Société Mycologique de France tome 98, fascicule 3: 289-318.
- UJVÁRY Z. (1991): Népi táplálkozás három gömri völgyben. Debrecen 35-46.
- VAJKAI A. (1941): A gyűjtőgető gazdálkodás Cserszeztomajon. Néprajzi Értésítő
- VAJKAI A. (1943): Népi orvoslás a Borsavölgyében. Kolozsvár, 65,66,68.
- VAJKAI A. (1948): A magyar népi orvoslás kutatása. Különnyomat a Magyar Népkutatás Kézikönyvből. Bp., 14-15.
- VARGA B. (1991): Gombák. In: Utánpótlás 3. Bódva menti dolgozatok. A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság kiadványa 57-60.
- VARGÁNÉ TÓTH L. (1994): Népi táplálkozás a Kisalföld északi részén. In: Paraszti élet a Duna két partján II. (szerk. Körmendi Géza) 43-58.
- VASAS S. (1985): Népi gyógyászat. Bukarest
- VASVÁRI Z. (1993): Szokolya erdőgazdálkodása. In: Börzsönyvidék, Szob. 166-178.
- VERESS M. (1982): Gombáskönyv. Bukarest
- VÉRTES E. (1978): Néhány azonosság és különbség az obi-ugorok és a szamojádok hitvilágában. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 3.sz. 378-385.
- VÉRTES E. (1990): Szibériai nyelvrokonaink hitvilága. Bp.
- VETTER J. (1993): Gyógyító gombák. Gyógyszerészet. 37. 945-949.
- VOIGT V. (1975): A szibériai sámánizmus. Nyelvtudományi Közlemények 77.k.1.sz. Bp.
- WASSON, GORDON et al. (1986): Persephone's Quest : Entheogens and the Origins of Religion New Haven

and London 17-81.,83-94.

ZSIGMOND Gy. (1993): Kérdőív a népi gombaismeret felméréséhez. In: A Kriza János Nép-rajzi Társaság Értesítője 1.sz. 22-24.

ZSIGMOND Gy. (1994-95): A gomba helye népi kultúránkban. Egy falu (Sepsikőröspatak) etnomikológiai vizsgálata. In: Kriza János Néprajzi Társaság évkönyve 2.sz. Kolozsvár, 22-58.

ZSIGMOND Gy. (1999): Les champignons dans la médecine populaire hongroise. Bull. Soc. mycol. Fr., Paris, 79-90.

Adattár

Amanita muscaria

1. A légygombát kicsi tányérba tettük bele, tejet öntöttünk rá, kicsi cukorra beszórtuk, és a legyek mentek rá, s megdöglöttek tőle. (Kor 8)
2. A légygombára ecetet, cukrot tettek régebb. A legyek rászálltak, megdöglöttek. (Ze 1)
3. Van aki használta a légygombát légyölésre. (Sz4 1)
4. A légygombát tányérba tették, amelyikbe tejet es töltöttek. S akko a legyek rámentek, s megdöglöttek. (Szm4 3)
5. Van barna (? Amanita pantherina, ? Amanita regalis) és piros (Amanita muscaria) légygomba. Használtuk legyek ellen. Tányérba tötöttünk tejet, legyek reászálltak, s megdöglöttek.(Bor 5)
6. A légygombát (Amanita muscaria és Amanita pantherina vagy regalis) felvagdalva tányérba tették, vizet rá, s jó volt légyölésre. Lehet most is használják. (Szmi 4)
7. A cukros vízbe tett légygomba (Amanita muscaria és Amanita pantherina vagy regalis) jó legyek ellen. (Szmi 2)
8. A legyek ellen tányérba teszik a légygombát, s rá tejet, cukrot. (Bor 3)
9. A tányérba a légygombára cukrot tesznek, s jó légyirtónak. (Új 1)
10. A légygombára egy tányérba tejet és cukrot vagy mézet tesznek. Attó megdöglönek a legyek. (Bo 1)
11. A légygombát cukrozták a legyek ellen. (Köz 3)
12. Van egy piros, fehér pettyes bolondgomba, azt légyölő gombának mondják. (Szp 3)
13. Egy házaspárral történt. Táncoltak bolondul a táncgombától, bolondgombától. Úgy (19)32-33-ban történt itt a faluban. A légygombától volt ez. (Bo 1)
14. P.E. ette például és más szentgyörgyiek az Annart alkalmával a Szent Anna-tónál. Megszáritották, porrá törték, s pipába tették, szívták. Úgy négy éve történt (1999-ben) huszonévesekkel. (Szgy 4)
15. Édesapám a kertbe hányta bé a kígyógombát, trágyának. (Kl 3)
16. Úgy gondolom, azé nevezték így, me avval irtották ezt a csótányféle bogarat. (Sz44)
17. Tejet öntöttek, cukrot szórtak rá. Elpusztította a legyeket. (Vel1)
18. Emlékszem, egy öreg néniem volt egy üvege, karimás, vízzel odatette a légyölőt. Cukrot is rakott rá. Bolongombaként ismerik a legtöbbben. Szép nagyon, de a szép tinórugombának nincs párja. (Mogy3)

? Amanita pantherina vagy regalis

5. Van barna (Amanita pantherina vagy regalis) és piros (Amanita muscaria) légygomba. Használtuk legyek ellen. Tányérba tötöttünk tejet, legyek reászálltak, s megdöglöttek. (Bor 5)
6. A légygombát felvagdalva tányérba tették, vizet rá, s jó volt légyölésre. Lehet most is használják. (Szmi 4)
7. A cukros vízbe tett légygomba (Amanita muscaria és ? Amanita pantherina vagy regalis) jó legyek ellen. (Szmi 2)
8. A legyek ellen tányérba teszik a légygombát, s rá tejet, cukrot. (Bor 3)
14. A fehér pettyes borsgomba vagy légygomba megcukrozva jó a legyektő. (Kö 6)

(?)Corydalis cava/solida, odvas/ujjas keltike - szívogomba, szúgomba

17. A szúgomba burjánbó lesz. Májba ('májusba') terem, erdőbe, fenyősbe s bikkesbe. Miko a szengyörgyi saláta virágzik, akkor ez is. Sikos a lapija. Kék virágocskájú a férfijé, az asszonyé fejjé. Kiássák a fődbő, kiásnak tizet, megkapnak egyet. Megtörrik, egy pohár vízbe tarcsák. Fél órába, aztán kalánkáva összekeverik, héját leveszik, pálinkáspohárba teszik, feltöltik vízzel, s megisszák étel előtt regge, délbe s este étel után. S reafeküsznek a szívhez. A szívítöl jó uruság a szúgomba. Lapija, mind a harangvirágé. (Go 1)
18. A szívogombát tejbe kell tenni, s jó a szívre, májra, epére. (Bo 3)
19. A szúgombának nagy gyógyereje volt. Orbán Ferenc háza véginél nőtt, mondják, mintha élő lett volna, olyan volt. Például a Kósa Ferenc nevű vásárhelyi mézeskalácsos attól gyógyult meg. (Bé 1)

Fomes fomentarius, bükkfatapló

20. A bükkfatapló puha részit régebb kötszerek is használták, jó sebre. (Kor 8)
21. Fájin a vágásra a topló. (Kor4)
22. A méhek füstölésre az a topló is jó, ami nem jó a toplásznak. (Kor5)
23. A bükkfatapló sokáig ég a füstölőben. Füstölnek vele mikor kivesszik a mézet, tavasszal, mikor megnézik, van-e elég ennivalójuk a méheknek, mikor megpuccolják a kaptár fenekit. A füstölés a méheket csillapítsa, ne szúrjanak annyira. Az atkákat - olyan tetűszerűek - is pusztítsa, ami a fiasítást öli meg. Nyolc napra kel ki az atka, a méh csak huszonegy napra. (Kö11)
24. A méhészek füstölésre használják a taplót. A méhkaptár kezelésével, amikor a méheket elklenőrzik, mézet vesznek el, a fiasítást, az anyaméheket vizsgálják. Akkor ez a legfinomabb, legkönnyebb, mert ebből kevés kell, s kellemes. (Kor9)

25. Jó a tapló (bükfatapló) aranyér, izzadság, vérzés és fejfájás ellen. Árulásakor azt szokták mondani, hogy: nyáron hűt, télen fűt; tüztől, víztől őrizni kell. (Kor9)
26. Volt olyan, aki azt mondta:
- Tanító úr, szégyellem elmondani. Saját pisimmal mostam három hétig a végbélnyílásomat. Borsónyi sebek voltak rajta. Tökéletesen meggyógyultam. A sapkából visszamaradt finomabb taplót egy rossz fazékba kell betenni, és egyet belőle meggyújtani. S erre az enyhe taplófűstre kell ráülni. Legalább két hétig csináljuk esténként. A fűst is gyógyít. Ezt először Tót Misinek az édesapja mondta nekem. Én is kipróbáltam. (Kor9)
27. A taplósapkát fejben viselni is egészség. Én nagyon fejfájós voltam régebb. Ha nyárba felteszem a taplósapkát, a fejem nem fáj. (Kor9)
28. A taplósapka a fejjzadságot felszívja. (Kor4,6,9)

(?)*Ganoderma lucidum*, pecsétviaszgomba

29. Használták a szépasszonykalánt, avval kellett egyék-igyék egypár napig az, akinek félre volt menve a szája a szépasszonyok miatt. Megkeményedett, kanálhoz hasonló fagomba ez. Jó gutaütésre is, főleg az asszonyok lettek jól tőle, amennyiben vele kanalazták az ételt. (Szé 2)

Lactarius piperatus, fehértejű keserűgomba (borsos tejelőgomba) és (vagy)
Lactarius pergamenus, zöldölőtejű keserűgomba

30. Szokták a platon sütni a keserűgombát. A gilisztát hajtja ki az emberekből. (Té1)
31. Körösön a keserű szárát használták kankó és tripper ellen. (Csk1)

Laetiporus sulphureus, sárga gévagomba

32. A gévagomba vagy fűzfagomba jó, ehető. Jó gyomorbetegeknek. Megkészítés előtt megpucolom, forrázom 15-20 percig. (Bo 3)

Lycoperdon, pöfetegek

Langemannia gigantea, *Calvatia utriformis*, *Bovista plumbea*, ...

33. A lófing a legelőken terem. Kerek. Kipukkasztotta az ember, vót benne valami fekete por. Ezt tették a vágásra. Ezt s a (meszes) falat. (Szo 1)
34. A puhatag a vérzést elállítja. (Bo 3)
35. Hallottam, a finggomba pora jó sebre. (Bor 3)
36. A lópocnak vagy pocnak vagy ahogy Almáson mondják a tinótortynak jó megérve a pora sebre. (Szp 3)
37. A lóposzogó jó akármilyen sebek. Adják a marhának is, sebre hintve a porát. (Go 1)
38. A puhatagot sebre teszik mikor megbarnul. Kerek a puhatag, megnő egész nagyra. (Köz 3)
39. Házi mészbe kell kavarni a porát, jó torokfájásra, s miko a mandulája összedagad az embernek, és ha valaki elvágja a kezét, a vágásra tegye reá, három-négy napig hagyja ott s meggyógyul. (Köz 3)
40. A lófinggombát nem eszik, apám eltette, hogy ha evágja a kezét, ráteszi a port, s a seb azonnal gyógyul. (Va 3)
41. Sarlóval arattunk, s olyankor vittünk magunkkal sebre való szeleteket szárított puhatagból. Vagy ha a kasza elvágta, az elvágott kézre rátettük a szivacsos szeletet. (Szmá 4)
42. A lófing porát teszik vágásra. (Vá 2)
43. A pöfetegek porát állatnak adják gyomormenés ellen. (Szé 1).
44. A kicsi lóposzogó sárga porát szokták sebre tenni. (Kö 6)
45. Mondták az öregek, kellett a vakítógomba, hogy a vérzés álljon el, ahol kiharapta a piang (főleg ha az inba talált harapni). Elhasították úgy fehéren, s rákötötték a sebre. Szegény Bakó Joli három éves volt, s meg kellett neki halni, me nem lelt senki vakítógombát, pedig mindenhol összekeresték. (Búj 2)
46. Eszem a fiatalabb lúfingot, a gyomortul s epétül jó. (Vi 6)
47. A lúfingnak ha fecsap a porja, kimarja a szemed, monták az öregek. (Té 2)
48. A pöfetegegombát szedik egyesek mikor fiatal. A körte formájút s a gömbölyűt. A pora jó sebre. (Isz 4)

Phallus impudicus, szömöracsög

49. Kisebb gyermekek voltunk, mikor nagyanyámmal mentünk az erdőre gombáért. Az Avasba. Nagyanyám gombát árult, különben szegény asszony volt. Kaptunk az erdőn egy gombát, annak azt mondta, hogy faszgomba. Olyan bűdös volt, hogy messziről érezte a szagját; addig kerestük, amíg megkaptuk. A zsebkendőbe belécsombolygatta. Ekkorka volt, így. Mintha egy tök es lett volna, egy tojásból jött ki. És vitte, azt mondta odaadja valakinek, mert egy öregnek fáj a lába. (Cse 1)
50. Van egy bolondgomba, nagyon bűdös, azt meg szoktam szárítani, összetöröm, s szeszbe teszem. Bedörzsölni használom reuma ellen. (Kol 1)
51. Ha a tehén tőgye megdagad, jó a poroncsolatgomba. Vaslapátra parazsat tesznek, arra hintnek gombát, s szentelt cikót ('barkát'), és ezzel füstölik a tehén tőgyét. Július-augusztusban terem. Bűdös erősen. (Kor3)
52. A bűdösgomba jó kelésre. Mikó megnő, megszárad egy kicsit a helyin, leszedték, szárították a tornác fáján. Utána tejebe áztatták s a furunkóra reáborították, használt. (Sb1)

Phellinus tuberculatus v. *pomaceus*, szilvatapló

53. A szilvafataplót, szilvafagombát használták a lovaknál keheesség-füstölésre. A fán terem, olyan taplóféle, mint a bükkfatapló, de nem nő nagyra. (Kor3)

Ramaria (flava, botrytis), korallgomba (sárga, rózsás)

54. gyomorgomba (Ber, Ko), fosatógomba (Ko)

(Fungi, gomba)

55. Egy házaspárral történt. Táncoltak bolondul a táncgombától, bolondgombától. Úgy (19)32-33-ban történt itt a faluban. A légygombától volt ez. (Bo 1)

56. Csíkrákoson egyszer, nem es olyan régen, valami gombától megbolondult valaki s mind azt mondta: "A buglyák mennek, a buglyák mennek". (Bo 1)

57. Kimentek valami atyafiak szénát csinálni. Gombát szedtek, megkészítették. Aztán kiállt az egyik a Bolondmezőre s irányította a vasúti forgalmat, mint született forgalmista. (Ozs 1)

58. A gombamérget általában teje lehet közömbösíteni. (Szmá 4)

59. Ha mérgezés van, orvoshoz kell menni, hamar tejet kell adni. (Szp 3)

Adatközlők:

Ab

Kézdiabí, Háromszék

(1) ME 1920

(2) MI 1916 (málnási származású)

Al

Alsóvalkó, Szilágyság

(1) ? szakácsnő

Ár

Árapatak, Felső-Fehér megye (ma Háromszék)

(1) LE, 1927

Ba

Bahána, Bákó megye

(1) KA, 1933, kat., gazda

(2) KJA, 1933, kat.

Bé

Bélafalva, Háromszék

(1) BE, 1919, kat.

(2) OL, 1905, kat., pásztor, erdőmű munkás, híres bicsekészítő

Ber

Bereck, Kézdiszék

(1) FF, 1926, gazda

(2) KE, 1933 (szül. Bükszádon)

Bi

Bikafalva, Udvarhelyszék

(1) BL, 1914, ref., gazda

Bo

Csíkborzsova, Felcsík

(1) EA, 1921, kat., gazda

(2) EE, 1958, kat. (csíkrákosi születésű)

(3) GM, 1919, kat. (20 éves koráig a szomszédos Csíkszentmiklóson lakott)

Bor

Borszék

(1) KI, 1954 (a "gombakirály")

(2) KB, 1929

(3) SM, 1917 (a néhai "gombakirály" özvegye)

(4) TM, 1929 (ditrói, ide jött férjhez)

(5) TSZJ, 1912

Bot

Botháza, Mezőség

(1) NS 1934

(2) NSKI 1936

Bu

Bunyaszekszárd (1870-től 1980-ig létező falu a Bánságban)

(1) IJ, 1923, ref., gazda (jelenleg Igazfalván él)

(2) IT, 1923, ref., gazdasszony (- // -)

Bú

Barcaújfalva, Barcaság

(1) SA, 1932, evangélikus

Búj

Beregújfalva (Novoje Szelo), Beregi járás

(1) BCST 1974

(2) CST 1935, nyugdíjas erdész, gazda

(3) CSMI 1941

(4) FCS 1949, harangozó

(5) KOI 1946, ort., tanárnő

(6) LJAM 1923, ukrán, gör.kat.

- (7) MA 1920, nyugdíjas vasutas, gazda
 (8) MME 1926
 (9) MPK 1963 (gáti születésű)
 (10) TS 1955
 (11) TMI 1958
 (12) TBEI 1923, ref.
- Buk
 Bukarest
 (1) MSZ, 1943, egyet. docens (mezőtelegdi)
- Bü
 Gyimesbükk
 (1) AM, 1939, kat., tanítónő
- Cé
 Krasznacégény, Szatmár
 (1) SZI, 1903, ref.
- Cse
 Csernáton
 (1) GJ, 1955
- Dá
 Dálnok, Háromszék
 (1) BI, 1942
 (2) BS, 1944 (maksai származású)
 (3) BS, 1969
 (4) KS, 1919, tanár (régóta Bp.-en él)
 (4) MÉ, 1913, ref., volt cseléd
 (5) ML 1947
 (6) ML 1973
 (7) MM 1950
 (8) MI 1919
 (9) MM 1924 (márkosfalvi származású)
 (10) SzI, 1912, ref., gazda
 (11) SzM, 1900, ref., erdész
- De
 Székelyderzs, Udvarhelyszék
 (1) BB, 1926, unit., egyházi hivatalnok
- Do
 Doftéana, Bákó megye
 (1) CV 1958, görögkeleti, gazda
- Ei
 Előpatak, Valcele
 (1) SD 1955
 (2) SE 1909
- Esz
 Esztelnek
 (1)CsP 1965, kat., egyet. hallgató
 (2)CsP gyűjtéséből
- Fe
 Gyimesfelsőlök, Gyimes
 (1) PK 1935, gazda
- Fr
 Felsőróna, Máramaros
 (1) FP, 1952, gazda (ukrán)
 (2) PJ, 1959, (ukrán)
 (3) PNY, 1928, ort., gazda (ukrán)
 (4) SzJ, 1938, gazda
- Ge
 Gernyeszeg(1) SzJ (jelenleg Kézdivásárhelyen él)
- Go
 Gorzafalva, Bákó megye
 (1) DI, 1910, kat.
- Ho
 Hodgya, Udvarhelyszék
 (1) BB, 1907
- Hö
 Heldsdorf, Halchiu, Hőltövény
 (1) UD, 1942
- Ig
 Igazfalva, Bánság
 (1) Pné SI, 1940, ref., tanárnő
- Isz
 Isznyéte, Zsnyatino - Munkácsi járás
 (1) BBE 1956
 (2) LVGY 1940
 (3) BGY 1955, raktáros a munkácsi "műszergyárban"
 (4) BJ (Füles Kacsó) 1928, ő "a nagy gombás", "azért Füles a neve, mert fülesgombát talált"
 (5) BKR 1932
 (6) GG 1953, ref., kőműves
 (7) GI 1954, ref., tanárnő
 (8) VI 1913

Ká

Kálnok

Ká1. BG 1912 földműves

Kap

Magyarkapud

(1) KJFM, 1925, ref., tanítónő

Kol

Koltó, Bányavidék

(1) BB, 1915 (erzsébetbányai születésű)

(2) TI, 1938

Ko

Kom(m)andó, Felsőháromszék

(1) FGy, tanító

(2) KJ, erdőmű munkás

(3) SzG, nyugdíjas

(4) ZsZ, 1959, gazda (asztalos)

Kor

Korond, Sóvidék

(1) BL, 1914, gazda, vadász

(2) DM, 1917, toplász, háziasszony

(3) IL, 1920, keramikus

(4) L(U)S, 1955, fafaragó, asztalos és toplász

(5) MÁ, 1942, toplász

(6) MV, 1910, toplász

(7) MA, 1933, Jehova tanúja, gazda, toplász

(8) MJ, 1945

(9) SzL, 1938, tanító

(10) T(B)F, unit., toplász

Kő

Sepsikőröspatak, Háromszék

(1) DJ 1901 juhász volt

(2) DM 1964 marhapásztor

(3) FJ 1903 (fotosi származású)

(4) id. MJ 1927-1986

(5) MK 1930 (fotosi származású)

(6) PB 1939 (Jukiné) ő a "gombás"

(7) PG 1932

(8) SzJ 1905 uradalmi kertész volt

(9) TM 1937 (1960 óta jött el Kálnokról)

(10) DS 1951 asztalos

(11) PL 1933 méhész, gazda

(12) PI 1971 alkalmi munkákat végez

(13) PI, 1944 (lakott Mezőbikácson s Borszéken is)

(14) ifj. MJ 1956 Sepsiszentgyörgyön lakó tanító, költő

(15) PE 1971 alkalmi munkákat végez

(16) ÜA 1947 zágoni származású

Köz

Gyimesközéplak, Gyimes

(1) A (F)E, 1917, kat.

(2) MB, 1925, kat.

(3) MB, 1928, kat.

(4) MA (B), 1970 (cigány szárm.)

(5) MBM, 1974 (madéfalváról nősült ide)

Kv

Kolozsvár

(1) HG, 1941, tanárnő

(2) KZ, népzenekutató

(3) ZGy,

La

Magyarlapád, Alsó-Fehér

(1) GI, 1951, ref., tanár

(2) SÁ, 1935, ref., gazda

(3) SM, 1943, ref.

Le

Lemhény, Kézdiszék

(1) KM,

Lu

Lujzikalagor, Moldva

(1) KJGM 1947, kat.

Mad

Csíkmadaras

(1) BJ 1934 (Lakhelyei: Csíkmadaras, Galócás, Sepsiszentgyörgy)

Mak

Maksa

(1) AMKE, 1923

Mogy

Mogyoróska, Zemplén vm.

(1) HM (1935) nyugdíjas borkombináti munkás, volt vadőr, gombabegyűjtő

(2) H M (1939)

(3) KGyE (1927) 72 éves

(4) NB

Mv

Magyarvista, Kalotaszeg

(1) Szl, 1936

(2) SzlMI

Na

Szilágynagyfalu, Szilágyság

(1) BGy, 1950 (cigány)

(2) CsL ("Sanyi"), 1926 (cigány)

(3) CsT ("Sanyiné, Ilka"), 1927 (cigány)

(4) ME, 1936, ref., tanítónő

(5) VJ ("Boldizsárné"), 1932, cigány származású

Né

Négyfalu, Barcaság

(1) HFGS, 1922

(2) KI, 1931

Ót

Ótelek, Bánság

(1) KI, 1922, katol., gazda

(2) KSM, 1924, kat., volt szobalány

(3) TM, 1949, kat., titkárnő

(4) TT, 1919, katolikus

(5) SzR, 1917, katolikus

Ozs

Ozsdola, Háromszék

(1) GH, 1955 (férjénél, több éve Magyarlapádon él)

Pa

Parajd, Sóvidék

(1) FM, 1951

(2) FM, 1948, ref., állategészségügyi (vadász)

Po

Aranyospolyán, Aranyosszék

(1) Zsl 1939 ref.

Pu

Pusztina, Moldva

(1) BI 1923, kat.

(2) BE 1946, kat. ("Magyarul Bece Ilona a nevem")

Sb

Sepsibükszád, Felső-Fehér, ill. Háromszék

(1) FL, 1925 (2002.07.21.)

Szá

Gyergyószárhegy, Gyergyó

(1) GFKM, 1922

Szé

Szék, Mezőség

(1) BMUS

(2) JKR

Szf

Szalafő (Őrség)

(1) HK, 1924 (1998), nyugdíjas erdőmunkás; pásztorgyerekek jöttek ide a Csörgöszerre - 1935-ben nevelőszülőkhöz Dávidházárol, Bajánsenye mellől

(2) HSTK, 1938 (1998), templomszer, a fűrészteleppel szemben

(3) JHA, 1928 (1998)

(4) TS, 1941 (1998), gombaárús és -felvásárló

Szh

Szombathely

(1) KJ, piaci gombaátvizsgáló

Szi

Nyárádszentimre, Nyárád mente

(1) BR, 1931, ref., földm.

(2) PK, 1919, ref., földm.(grófi család utóda)

Szk

Sepsiszentkirály

(1) BI, 1912, gazda

Szmá

Csíkszentmárton (itteni adatközlőim az egykor különálló részen, Csekefalván laknak; Alcsík)

(1) BI, 1946

(2) BK, 1955

(3) BJ, 1922, kat., gazda

(4) NM, 1914, kat., gazda és ezermester

(5) SzD, 1912, kat., gazda (55 éve jött ide Kászonújfaluból)

(6) SzA, 1928, kat., tanár

Szmi

Csíkszentmihály

(1) AG, 1950, adventista, kéményseprő

(2) ASzV, 1952, adv.

(3) UA, 1930, tanár (kovásznai születésű)

(4) UII, 1935, kat.

Szo

Magyarszovát, Mezőség

- (1) AMKE, 1917, ref.
- (2) BE, sz.1941-ben, unit., földm.;
- (3) MS, sz.1931-ben, ref., földm.
- (4) MA, sz.1931-ben, földm.
- (5) CM, sz.1920-ban, ortodox, földm.
- (6) BÁ, 1969
- (7) MÁ, 1965
- (8) NK, 1948

Szol

Szolokma, Marosszék

- (1) JK, 1950, (úgy 30 éve nem lakik falujában), munkás

Szp

Homoródszentpál, Homoród mente

- (1) GD, 1924, ref., juhász és gazda
- (2) GA, 1910, ref., gazda
- (3) GJ, 1912, ref. (homoródalmási születésű)
- (4) NG, 1960 (cigány)

Szt

Csíkszenttamás

- (1) BF, 1954, kat., munkás

Te

Telekfalva, Udvarhelyszék

- (1) OB, 1909, ref.,

Té

Técső (Tyacsev), Máramaros

- (1) BI 1926, gazdálkodó, volt gyári munkás, állatgondozó
- (2) BRI 1932

Udv

Székelyudvarhely

- (1) KI,
- (2) KI, tanár

Új

Kászónújfalu, Kászonszék

- (1) BL, 1933, kat., gazda
- (2) BB 1971 (tanár, jelenleg Csíkszeredán lakik)

Va

Magyarvalkó, Kalotaszeg

- (1) KI, 1950, ref.(mérnök, jelenleg Sepsiszentgyörgyön él)
- (2) KM, 1920, ref., gazda
- (3) KMLE, 1927, ref.

Vá

Várfalva, Aranyosszék

- (1) FA, 1947, unit., erdész
- (2) FM, 1920, unit., gazda

Val

Valenii de Munte, Prahova megye

- (1) SI, 1951 (Sepsiszentgyörgyre nősült, költözött)

Ve

Verespatak, Mócvidék

- (1) AV, 1941, ortodox
- (2) AD, 1960, ortodox, bányász)
- (3) FL, 1930
- (4) ZLA, 1907, unit.
- (5) ZJ, nyugalmazott bányász

Vé

Végvár, Bánság

- (1) id.CI, 1923, volt kanász és csordásbojtár
- (2) FCJ, 1923
- (3) KP, 1903
- (4) KS, 1940
- (5) TM, 1928

Vel

Velem, Vas megye

- (1) MPSP
- (2) PJ (1924), 74 éves

Vi

Visk (Viskovo), Máramaros

- (1) CE 1933
- (2) CL 1951
- (3) HO 1944
- (4) HÉ 1965
- (5) HR 1977
- (6) HHÉ 1956

Ze

Zeteváralja, Udvarhelyszék

- (1) JM, 1932, kat., gazda
- (2) PT, 1954

(3) SA, 1911, kat.
(4) SL, 1955

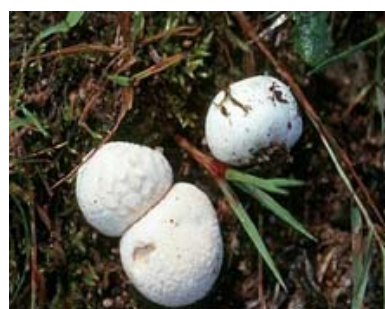
Barnagalóca

Boletus edulis

Boszorkánytojás

Bovista

Bovista Plumbea

Bükkfatapló

Cserepes gereben

Elaphomyces

Fehértejű kererûgomba

Erdei szömörcsög

Júdásfüle

Légyölő galóca

Mezei csiperke

Nyári szarvasgomba

Parazstapló

Párducgalóca

Pecsétviaszgomba	 <p data-bbox="1023 416 1289 439">Psilocybe semilanceolata</p>
 <p data-bbox="576 750 769 772">Sárga rókagomba</p>	

Abstract: Mushrooms and Hungarian Folk Medicine

This study (a novelty in the domain) offer a concise presentation of the utilization of fungi in Hungarian folk medicine. The author present the situation concerning the past and nowadays on the basis of the literature of this subject and his researchs effectuated recently first of all in Transylvania and the west of Moldavia. Believes and knowledge are compared in time (past-present) and in space (Hungary, Romania,...). Some of study's data are interesting not only for ethnomycologists but probably for doctors and pharmacists too.

Résumé: Les champignons et la médecine populaire hongroise

Les livres sur la pharmacopée populaire hongroise n'abordent pas du tout ou à peine les champignons. Pourtant chez les Hongrois aurait pu exister une tradition considérable du traitement avec macromycètes. Dans cette étude l'auteur parle d'abord en abrégé de la façon dont les champignons ont été utilisés anciennement dans la médecine populaire hongroise. Puis il résume la situation actuelle se rapportant aux corélations entre croyances et connaissances et à quelques dates à l'égard de peuples voisins ou lointains. En appendice il offre la liste des interlocuteurs et une bibliographie. Il a fait travail de terrain en Transylvanie (ici dans le sens 'territoire de l'Hongrie attachée à Roumanie'), en Kárpátalja (appartenant à l'Ukraine, région voisine de la Roumanie, de la Hongrie, de la Slovaquie) et en Moldavie, les autres dates sont empruntées de la littérature de spécialité.

ACTA Siculica 2005/1 (a Délkeleti Intézet és a Digital Studio periodikája)

[Következő >](#)

[\[Vissza\]](#)